

1.- JOANNES VAN BRUSTEM (+1549)

Minderbroeder en kroniekschrijver

Weinig is over het leven van Joannes van Brustem geweten. De meeste hand- schriften uit de 16e eeuw werden vernietigd door onwetendheid en de rest werd verwoest tijdens de woelige geuzentijd met zijn nasleep van verbrijzeling van beelden en ver-branding van waardevolle documenten.

De eerste notering van doopsels, huwelijken en sterfgevallen (1574-1588) werd genoteerd in het jaargetijdenregister van pastoor Paulus Meerbeek. De parochieregisters van Brustem bevinden zich in het rijksarchief te Hasselt met als oudste register 1588-1612 begonnen door pastoor Mathias Valentijns. Nergens is iets te vinden over de afkomst van Joannes van Brustem.

Enkel een dodenlijst van de minderbroeders te St-Truiden gaf op de gebruikelijke manier het volgend bericht: *'In het jaar 1549, op 28 oktober overleed Joannes van Brustem, beroemd schrijver'*.

Wadding, de bekende historicus van de minderbroedersorde (+1657) schreef: *'Rond die zelfde tijd (nl.in 1545) leeft in de provincie Brabant, Joannes van Brustem, man van niet geringe letterkundige waarde'*.

Pater Petrus Vaele, archivaris van de minderbroeders in 1668, en na hem verschillende handschriften, herhaalden dezelfde korte levensschets, eigen aan die periode: *'In het minderbroedersklooster van Sint-Truiden leefden en bloeiden mannen, beroemd om hun geleerdheid en om hun deugd, waaronder Joannes van Brustem, beroemd schrijver'*.

De levensloop van deze franciscaner-monnik kan enkel steunen op gissingen en veronderstellingen.

Hij zag het levenslicht op het einde der 15e eeuw, naar alle waarschijnlijkheid te Brustem, zoals zijn naam aanduidt. Zijn jeugd bracht hij door te midden van de puinhoop die het dorp toen moet geweest zijn na de veldslag in 1467 van de Luiks-Loonse militie tegen de huurlingen van de Bourgondische hertog. Nadien kwamen de jarenlange belegeringen van de burcht, die als verdedigingsbasis ingericht was door de familie van der Marck in hun strijd tegen de Luikse prins-bisschop.

Hij trad binnen in het klooster van de bruine paters te St-Truiden en hield zich als schrijver vooral bezig met de geschiedenis van het prinsbisdom Luik.

Mogelijk verbleef hij lange tijd te Luik in het klooster der minderbroeders. Wanneer hij de toestand en de feiten in 't Luikse beschreef, noteerde hij: *'pront vidimus et audivimus'*lijk wij de zaken en feiten zagen en vernomen hebben en ze kenden door geloof-

waardige personen.

Zijn leven is een raadsel maar duidelijker en welsprekender komt zijn werk tot ons. Op de tentoonstelling van '*Geschiedenis en Folklore*' te Brustem gehouden van 15 tot 18 aug. 1946 hing, in de kunstvol versierde en druk bezochte parochiezaal, een groot geschilderd portret van Joannes van Brustem. Het bleef er jaren-lang hangen en bevindt zich sedert 1967 in de pastorie.

De abdij van Averbode bezit een werk in handschrift van Joannes van Brustem: '*Catalogus et acta Episcoporum Leodiensium, principum Tungrensium, ducum quoque Brabantinorum, fratre Joanne Brusthemio franciscano Trudonensi collectore*' (01).

De teksten van de kroniek werden verzameld door de zusters benedictinessen van Nonnen-Mielen in 1566 en aan de abdij van Averbode geschonken. In de 19e eeuw werd dit werk opnieuw uitgegeven en schijnt een samenvatting te zijn van zijn groot werk.

Het oorspronkelijk handschrift van Joannes van Brustem: '*Res Gestae Episcoporum Leodiensium et Ducum Brabantiae a temporibus S. Materni ad Annum 1542*', berust in de handschriftenzaal der Koninklijke Bibliotheek te Brussel (02). Het bevat 332 bladen, 19 op 14 cm, met heel klein en mooi verzorgd handschrift. Het bevat de geschiedenis van het prinsbisdom Luik vanaf de vroegste tijden. Er waren zeven afgebakende delen:

- I. - Oorsprong van Tongeren en zijn koningen.
- II. - Van de H. Maternus tot de H. Lambertus.
- III. - Van de H. Hubertus tot de H. Huclaire.
- IV. - Van Francon tot Henri de Verdun.
- V. - Van Otbert tot Thibaut de Bar.
- VI. - Van Adolf van der Marck tot Jan van Hoorne.
- VII. - Van Everard van der Marck tot Corneel van Berghes.

Joannes noemde zich geen schrijver, maar enkel een verzamelaar: '*collectoris enim, non auctoris officium asumpsit*'. Hij noteerde zorgvuldig de bronnen waarop hij zich baseerde en waaruit hij geput had.

Hij ging te rade bij verschillende schrijvers en bracht hun werk in één geheel samen, zodat we zijn boeken gedeeltelijk als compilatiewerk mogen beschouwen, wat trouwens doorgaans alle historisch werk over het verleden is. Zijn oordeel over de prins-bisschoppen Everard van der Marck (1505-1538) en Corneel van Berghes (1538-1544) is echter heel persoonlijk en we mogen dit gedeelte totaal origineel noemen. De minderbroeder was toen van veel feiten en gebeurtenissen zelf oog- en oorgetuige.

Van zijn enorm werk werden sommige delen uitgegeven door Reusens in 1866, Balau in 1908 en Fairon in 1931. Eensgezind verklaren deze verschillende auteurs dat Joannes van Brustem van weinig belang is voor de vroege middeleeuwen, maar dat hij een zeer kostbare hulp biedt voor de 15e en 16e eeuw, temeer daar '*Brusthemius*' een rechtzinnig schrijver was, die betrouwbaar is omdat hij zich doorgaans goed informeerde.

Hij kreeg zijn opdracht van de prins-bisschop en voltooide zijn werk in zijn laatste levensjaren, vermits hij denkelijk in 1549

overleed.

Hij besluit zijn bisschoppelijk opdracht met: '*Ex Sancta Tru- done ditionis tue oppido, anno a Christo Dei et Virginis filio MDXLV*'. Te St-Truiden, in de stad van Uwe rijksheerschappij in het jaar van Christus God en zoon van de Maagd 1545.

Op folio 6 van het omvangrijk werk werd een tekening aangebracht, waarop Joannes in franciscaner monnikspij bezig is met het schrijven van zijn '*Historia Leodiensis*', terwijl drie personen toekijken.

Voor de geschiedenis van het Land van Loon en van het Prinsbisdom Luik in de 16e eeuw is Joannes van Brustem een waardevol schrijver, die nog steeds te raadplegen is (03).

IV.C.02.09. 1.- **Joannes van Brustem** Bronnen.

- 01.-'Catalogo en Akten van de Bisschoppen van Luik', collectie van Gilles die Voecht, tome XVIII.
- 02.-Koninklijke Bibliotheek van Brussel. -Handschriftenzaal, handschrift nr.21822.
- 03.-Pater Archangelus Hoebaert.-'Joannes van Brustem, in OLVL., jrg.1, 1946, blz.180.

IV.C.02.09.

2.- **JAN STEELS (°1495--1562)**

Drukker en boekenverkoper

Onder de vele belangrijke uitgevers en drukkers, die omstreeks het midden van de 16e eeuw actief zijn geweest te Antwerpen, neemt Jan Steels beslist een vooraanstaande plaats in (01).

De man zou afkomstig zijn van Brustem maar er ontbreken doopregisters uit die periode, die dat kunnen bevestigen. In Brustem beginnen de eerste prille parochieregisters slechts vanaf 1574. Het titelblad van het *'Novum Jesu Christi Testamentum'* van 1555 vermeldde dat het werd uitgegeven *'Antwerpiae in aedibus Joan. Steelsii à Brustem'*. In Antwerpen ten huize van Jan Steels uit Brustem.

Onrechtstreeks werd dit bevestigd door latere schepenbrieven waarin zijn nalatenschap werd verdeeld onder de kinderen uit zijn eerste huwelijk: *'van al tghene den voirsz. sijnen vader aengestorven is inden lande van luydicke ten tyde van synen iersten huwelicke'* (02).

Belangrijk was de akte van 27 juli 1574 waarbij de oudste dochter Ida Steels uit de nalatenschap van haar grootvader Michiel Hillen, (03) ondermeer vier percelen grond onder Brustem ontving: *'sessenviertich roeden lants cum fundo et pertinentibus gelegen in vier verscheyden parcheelen tot brustom by Sint truyen inden lande van luydicke te wetene de vijftwintich roeden dairaf opden berch. Item noch acht roeden dairaf int aelstervelt. Item noch seven roeden dairaf int molenvelt ende dander resterende sesse roeden dairaf onder de tomme respectuie mitsgaders noch alle tgene den voirsz. gemeynen sterfhuyse tot brustom voirsz. eenichsins meer toebehoirende is'* (04).

Er lagen dus 25 roeden op Saffraanberg, 8 roeden in het Aalsterveld, 7 roeden in 't Molenveld en 6 roeden aan de Tom. Daarbij was er nog een huis met toebehoren. Zou het kunnen dat Michiel Hillen zich te Brustem was komen vestigen?

In een archiefstuk uit 1559 (05) werd een leeftijd van 60 jaar vermeld. Rekening houdend met de ervaring dat dergelijke leef-tijdsopgaven slechts bij benadering juist zijn, mogen we aan-nemen dat Jan omstreeks 1499 in Brustem geboren werd.

Van zijn familie is weinig gekend. Hij had een broer, Gilles of Egide genaamd, die achteraf kanunnik werd te Luik. Over zijn jeugd en zijn studies is niets geweten. We mogen wel veronderstellen dat hij als drukker een ontwikkeld man was. Maar hoe belandde hij in het boekenbedrijf te Antwerpen? Was hij in de drukkerij van Michiel Hillen gaan werken en werd hij verliefd op de dochter? We weten het niet.

In een brief van 30 aug. 1553 verklaarde hij dat hij zijn hele leven boeken gedrukt en verkocht had. En dat gold ook voor zijn opvolger en schoonzoon Jan Beelaert, alias Bellerus: '*se ayans pour eulx entretenir tout le temps de leur vies exerces au stile de limprimerie et librairie* (06).

Tot 1533 ontbreken duidelijke gegevens over zijn activiteiten. Maar in dat jaar woont hij zeker in Antwerpen. Er verschenen toen een vijftal werken, die zijn adres vermeldden. Zoals het de gewoonte was in die periode vertaalde hij zijn familienaam. In Latijnse en Franstalige boeken noemde hij zich: '*Steelsmanus, Steelius of Steltius*'. In Spaanse drukken troffen we '*Esteelçeo*' aan.

Eerst woonde hij in Antwerpen in het '*Huys van Delft*' in de Cammerstraat. Enkele jaren later, op 14 maart 1536, kocht hij in dezelfde straat het huis '*Groot Bourgoignen*', later '*Schilt van Bourgoignen*' genoemd, waar hij de rest van zijn leven zal blijven wonen. Vanaf maart 1536 vermeldden zijn boeken dit adres.

Het is niet uitgesloten dat deze aankoop verband hield met zijn huwelijk. Uit een akte van drie dagen later, 17 maart 1536, bleek namelijk dat hij getrouwd was met Margriete Hillen, een dochter van de Antwerpse drukker Michiel Hillen uit Hoogstraten (07). De juiste datum van de trouw is bij gebrek aan huwelijks-registers niet gekend. Er werden drie kinderen geboren: Ida, Jan en Frans, die hetzelfde beroep zal uitoefenen als zijn vader. Zijn echtgenote stierf denkelijk in augustus 1541.

In het voorjaar van 1542 hertrouwde hij met Anna van Ertborne, dochter van de welgestelde Antwerpenaar Peter van Ertborne (08). Dit huwelijk werd gezegend met negen kinderen: Cornelis, Gielis, Jaspas, Johanna, Magdalena, Maria, Merten, Balthasar en Anna.

Tenminste vier onder hen zullen we later in het Antwerpse boek-bedrijf aantreffen: Cornelis en Gielis als uitgevers, Johanna trouwde met Jan Beelaert of Bellerus, die de activiteiten van zijn schoonvader zou verderzetten, en één van haar zusters werd de echtgenote van de drukker en boekverkoper Arnout Sconinx.

Jan Steels kende voorspoedige jaren met zijn bedrijf. Nadat hij in 1536 het huis '*Groot Bourgoignen*' had gekocht, schafte hij zich op 13 dec. 1546 de aanpalende woning '*Den Struys*' aan. De familie van de verkoper verzette zich echter hiertegen op grond van stedelijke gebruiken, waarschijnlijk het vernaderingsrecht. Een proces volgde, eerst voor de schepensbank van Antwerpen, na-dien voor het Hof van Brabant, dat drukker Jan Steels op 21 mei 1552 in het ongelijk stelde. Hij stond het huis af aan die ver-wanten op 08 juli 1552 (09).

Hij schafte zich het andere aanpalende huis, '*Cleyn Bourgoignen*' aan, en op 18 dec. 1561 slaagde hij erin zijn boekenbedrijf uit te breiden met de woning '*Roodenborch*'. Uiteindelijk was hij in bezit van drie naast elkaar gelegen huizen (10).

Jan Steels was drukker en uitgever. Zo dragen reeds in 1536 en 1538 sommige edities de vermelding: '*imprimebat Joannes Stee-lius*' of '*imprimé par Jehan Steelius*'. Op 06 sept. 1546 ontving hij van de

Raad van Brabant een octrooi als boekdrukker. Volgens F. Olthoff in *'De boekdrukkers, boekverkopers en uitgevers in Antwerpen'* (11) zou Michiel Hillen in 1546 zijn drukkerij afgestaan hebben aan Jan Steels, maar hij vermeldde zijn bron niet. Mogelijk betaalde hij zijn eerste schoonvader Hillen met zijn vier percelen akkergrond te Brustem. Dat de familie Steels in Brustem landbouwland bezat weten we uit het cijnsregister van het Bruynincxhof. Daarin troffen we een *'Gilis Steels geruen, 12 roeden lants die liggen op die Obeke int Rijkelvelt'* (12).

De meeste officiële stukken noemden Steels *'boeckvercooper'*. In 1559 was hij lid van de St-Lucasgilde. Dat dit laatste tegen zijn zin en ingevolge ordonnanties van overheidswege gebeurde, kunnen we afleiden uit de moeilijkheden die hij nadien met die Gilde heeft gehad (13).

Doorgaans liet hij zijn boeken drukken bij bekende Antwerpse collega's. Met 350 bekende boeken was hij één van de belangrijkste uitgevers van zijn tijd.

Godsdienstige werken en uitgaven van klassieke auteurs genoten zijn voorkeur. Weinige ervan zijn in het Nederlands terwijl het overgrote deel in het Latijn, het Frans of het Spaans is. Veel uitgaven waren geïllustreerd, sommige ondermeer met gravures van Holbein, Arnold Nicolai en Peter Huys. Tussen 1557 en 1560 nam hij geregeld deel aan de jaarbeurs te Frankfurt.

Op 09 febr. 1562 liet hij en zijn echtgenote hun testament opmaken. Denkelijk was hij toen ziek want hij overleed een goede maand later. Op 15 maart 1562 kreeg hij in de O.L.V.-kerk te Antwerpen een begrafenis eerste klasse.

Zijn echtgenote, Anna van Ertborne, zette de boekenhandel verder, samen met haar schoonzoon, Bellerus. Zij overleefde hem dertien jaar en stierf op 28 maart 1575. Bij de verdeling van de nagelaten boeken op 21 aug. 1576 had elk kind uit zijn tweede huwelijk recht op ongeveer 5000 carolus gulden, wat voor die tijd een aanzienlijk bedrag was. Daarbij moesten dan nog de overige roerende en onroerende goederen gevoegd worden. Dat illustreert ten overvloede hoe belangrijk de te Antwerpen gevestigde onderneming van deze zoon van Brustem is geweest (14).

- 01.-A.Rouzet.-'Dictionnaire des imprimeurs, libraires et éditeurs des XVe et XVIe siècles dans les limites géographiques de la Belgique actuelle', Nieuwkoop 1975, blz.208-209.
- 02.-Stadsarchief Antwerpen.-Schepenregister 288 fol.10r° - 14v°, akte van 18 maart 1563.
- 03.-De parochieregisters van Brustem vermeldde een huwelijk op 16.05.1621 tussen Anna Hillen en Erasmus de Printhaghen.
- 04.-Stadsarchief Antwerpen.-Schepenregister 297 fol.174v°, akte van 27 juli 1564.
- 05.-Stadsarchief Antwerpen.-Certificatieboek 14 fol.392v°, akte van 29 dec. 1559.
- 06.-Algemeen Rijksarchief Brussel.-Audientie 2535, 30.08.1553.
- 07.-Stadsarchief Antwerpen.-Schepenregister 187 fol.349r°.
- 08.-Stadsarchief Antwerpen.-Parochieregister 190, fol.7.
- 09.-Stadsarchief Antwerpen.-Schepenregister 245, fol.412v°.
- 10.-Stadsarchief Antwerpen.-Schepenregister 283, fol.383r°-384v°.
- 11.-F.Olthoff.-'De boekdrukkers, boekverkopers en uitgevers in Antwerpen', Antwerpen 1891, blz.96.
- 12.-E.Houtman en J.Molemans.-'Cijnsregister van het Bruyninxhof te Brustem (vanaf 1300)', in OLVL., jrg.30, 1975, blz.276, folio 2r° en 13v°.
- 13.-Museum Plantin-Moretus-Archief 698 fol.5r°.
- 14.-L.Van Den Branden.-'Jan Steels', in OLVL., jrg.30, 1975, blz.471 tot 475.

IV.C.02.09.

3.- BRUSTEMSE NORBERTIJNEN

THIELENS, alias T'SEVAERTS BARTHOLOMEUS

Deze pater norbertijn was de zoon van Godefridus Thielens en Maria t'Sevaerts uit Brustem. Hij trad in dienst van de abdij van Averbode op 15 aug. 1592. Dit gebeurde echter te Diest daar de paters norbertijnen wegens oorlogsomstandigheden naar hun toevluchtsoord in het centrum van Diest gevlucht waren. Hij legde zijn kloostergeloften een jaar later af, op 21 nov. 1593. Eind mei 1594 werd hij onderdiaken en in mei 1595 diaken. Op 21 dec. 1596 kreeg hij de priesterwijding toegediend.

In de abdij werd hij succentor en cantor (zangleraar) tot hij in 1601 kapelaan werd van Henricus Jans, pastoor te Opglabbeek. Hij werd zijn opvolger op 03 mei 1604.

In 1606 namen Hollandse militairen hem gevangen, maar hij kon zich vrijkopen met 125 gulden. In 1617 heerste er een besmettelijke ziekte in zijn dorp en op 11 okt., St-Lucasdag, werd hij er het slachtoffer van.

REGA HENRICUS

Hij was de zoon van Godefridus en Sophia Vronincx, (x 12. 01.1598), gedoopt te Brustem op 08 april 1615, als vijfde van de acht kinderen.

Op 19-jarige leeftijd, op 26 nov. 1634, werd hij te Averbode in de abdij plechtig gekleed. Hij legde zijn kloosterbeloften af in 1636 om op 28 maart 1637 te Brussel onderdiaken te worden. Een jaar later, op 20 maart 1638, werd hij diaken en in 1639 op 09 april wijdde men hem te Antwerpen tot priester.

Henricus Rega of Regals werd in oktober 1639 boekhouder van de abdij. Maar toen de pastoor van Kozen, die in 1641 ook de kapel van Kortbos moest bedienen, twee helpers aan zijn abt vroeg, stuurde men Henricus en een medebroeder *'om te assisteeren in het celebreeren van de missen, biecht hooren ende 't administreeeren van de heylighe sacramenten'*.

Terug in de abdij, werd hij circator, supprior op 20 april 1648, prior op 21 juni 1648 en pastoor te Venlo op 20 okt.1653.

Een uitterende ziekte sleepte hem uit dit leven, na een kortstondig verblijf aldaar op 13 jan. 1655. De ijverige, vreedzame en zedige kloosterling werd te Venlo in het kerkkoor begraven.